

Pierre BOURDIEU

AZ IDENTITÁS ÉS A REPREZENTÁCIÓ

A RÉGIÓ FOGALMÁNAK KRITIKAI ELEMZÉSÉHEZ*

*“Qu’ anerá maou per lous Biarnes
couan lous hilhs parlen francès” ***

A régió fogalma esetében különösen igazoltnak látszik az a szándék, hogy a legáltalánosabban használt társadalomtudományi eszközöket olyan *ismeretelméleti kritika* alá vessük, amely a *használatuk és keletkezésük társadalmi történetén* alapszik.¹ Tulajdonképpen tárgyunkat a tárgyalókészítési eszközök képezik: a társadalmi világról való gondolkodás kategóriáinak társadalomtörténetét írjuk meg. Akik ebben a tudományos szándék perverz kibicsaklását látják, azoknak ellene vehetjük, hogy a bizonyosság, amelynek nevében a „realitás” megismerését részesítik előnyben a megismerés eszközeinek megismerésével szemben — ez a bizonyosság bizony igen megalapozatlan egy olyan „realitás” esetében, amely lévén mindenekelett képzet, reprezentáció, erősen függ magától az ismerettől és az elismertségtől.

* Pierre Bourdieu: L'identité et la représentation. Éléments pour une réflexion critique sur l'idée de région. In: *Actes de la recherche en sciences sociales*. Paris. 1980/35. 63–72.

** „Rosszul fog menni a béarniaknak
Amikor fiaik franciául fognak beszélni”

¹ Ez a szöveg, csakúgy, mint az előzőek, olyan munka eredménye, melyet a DGRST (Direction Générale des Relations Scientifiques et Techniques — A Technikai és Tudományos Kapcsolatok Főigazgatósága — A Külügyminisztérium egy osztálya — [A szerk.] segítségével egy közgazdászokból, etnológusokból, történészekből és szociológusokból álló csoport végzett. Csakis a régió fogalmának és a hozzá kapcsolódó reprezentációknak az eredetét kutató, a körülötte és érte zajló játszmákat és tetteket leíró esettanulmányok együttese tudott képet nyújtani azon előfeltevések többé vagy kevésbé eltitkolt világáról, amelyek a fogalom minden használatában megbújnak: a regionalista regényírók által kidolgozott sztereotípiák esetében az irodalmi mezőben, a történészek, földrajztudósok és politológusok által fölosztott elválaszthatatlan társadalmi és fizikai egység esetében a tudományos mezőben, a regionalista mozgalmak által követelt politikai egység esetében a társadalmi mezőben. Ezért az itt közölt tanulmányokhoz később csatlakozni fog Rémi Ponton tanulmánya a regionalista regényírókról és a nemzetiségi regények témáinak fejlődéséről (az irodalmi mező és az iskolarendszer átalakulásának fényében), valamint Jean-Louis tanulmánya a regionális kulturális javak piacáról (Korzika esetében), majd Enrico Castelnuovo és Carlo Ginzburg cikke a szimbolikus uralomnak a reneszánsz óta az olaszországi festészi termésre való hatásai kapcsán.

HARCOK A FELOSZTÁS JOGÁÉRT

Mindenekelőtt: a régió tudósok közötti harcok tétje. Természetesen érdekeltek a földrajztudósok, akik, lévén a tér szakemberei, természetes módon igényt tartanak a legitim definíció monopóliumára, de a történészek, az etnológusok, és különösen mióta léteznek „regionalizációs politika” és „regionalista” mozgalmak, már a közgazdászok és a szociológusok is. Elég lesz egy véletlenszerű kiemelt példa az olvasmányaink közül: „Meg kell adnunk ezt a tiszteletet a földrajztudósoknak: ők voltak az elsők, akik érdeklődtek a regionális gazdaság kérdéseiről. Néha már-már arra is hajlamosak, hogy saját „vadászterületként” maguknak követeljék. Maurice Le Lannou írja ezzel kapcsolatban: „Azt akarom, hogy meghagyjuk a szociológusoknak és a közgazdászoknak azt a feladatot, hogy fölfedezzék az általános szabályszerűségeket — ha vannak ilyenek — az emberi társadalmak viselkedésében, meg a termelés és a csere-folyamatok működésében. A mi dolgunk a regionális gazdaságok tarka, jelenidejű, konkrét mivoltának vizsgálata.”... A földrajztudósok regionális felmérései gyakran szerfölött aprólékos tanulmányok egy meghatározott területről. Általában ezek a munkák is régiók monografikus leírásai, sokféleségük, részletgazdagságuk akadályozza azoknak a nagy jelenségeknek a megértését, amelyek a vizsgált terület felvirágzásához vagy romlásához vezettek. Ezenkívül túl nagy hangsúlyt kapnak a fizikai jelenségek, mintha az állam nem avatkozna be, mintha a tőkék mozgásának vagy a csoportok döntéseinek nem volna semmi hatása. A földrajztudós talán túlságosan kötődik ahhoz, ami látható — míg a közgazdásznak ahhoz kell kötődnie, ami nem látható. A földrajztudós gyakran az adott tér elemzéséhez ragaszkodik, nem tekint eléggé a régió politikai vagy adminisztratív határain túlra. Így lehetséges, hogy a földrajztudós hajlamos egy tartomány gazdaságát úgy tárgyalni, mint egy olyan entitást, amelyben a belső kapcsolatok képviselik a döntő súlyt. A közgazdász számára éppen ellenkezőleg: a tartomány rá van utalva más területekre, melyek számára az ellátást és termékei számára a piacot jelentik — a fő szempont az áramlások természete és mennyiségi súlya, amely a régiók egymástól való függésének szempontja fontosságára tereli a hangsúlyt. Míg a földrajztudós úgy tekinti, hogy az egyes tevékenységek az egyes területeken spontán módon jelennek meg, mintegy a természeti környezet hívja őket életre, addig a közgazdász egy sajátos elemzési eszközt vezet be vizsgálataiba, az árat.”²

Ez a szöveg, amely megérdemelné, hogy hosszabban idézzük, jól mutatja, hogy a két tudomány közötti tisztán tudományos kapcsolat a szakágak és képviselőik közötti társadalmi kapcsolatban gyökerezik.³ Abban a harcban, amely a tudományos tér egy olyan tartományának bekebelezéséért folyik, amelyet a földrajztudomány előzőleg már elfoglalt, a közgazdász, elismervén a földrajznak mint első hódítónak az érdemeit, rögvest kijelöli a geográfia tudományos stratégiájának határait (hajlamát, hogy

² R. Gendarme: *L'analyse économique régionale*. Paris, Ed. Cujas, 1976, 12–13 (és M. Le Lannou: *La géographie humaine*, Paris, Flammarion, 1949, 244.).

³ Tudjuk, hogy a földrajztudósok és a földrajztudomány a bölcsészkarl tárgyak társadalmi hierarchiájának legalsó helyezkedik el (a tanárok szociális és területi származásának indexén mérve), míg a közgazdaság magas helyet foglal el a jogi karon, amely a karok közötti hierarchiában megelőzi a bölcsészkart.

a jelenségeket belterjesen kezelje, és elfogadja a földrajzi determinizmust) és e stratégiai társadalmi megalapozottságát azoknak az eredményeknek és korlátoknak a kijelölésével, amelyekkel e tudományt jellemzi és amelyeket maga a földrajzos, ennek az alávetett tudománynak a képviselője is *elismer*, aki arra hivatott, hogy „szerényen” megelégedjen azzal, amit neki szánnak az „ambiciózusabb” tudományágak, a szociológia és a közgazdaságtan, hogy sáncolja el magát e tartományban, foglalkozzon azzal, ami kicsi, partikuláris, konkrét, valóságos, látható, aprólékos, részlet-, monográfia, leírás (szemben mindazzal, ami nagy, általános, elvont, elméleti stb.). Az ismeret, az elismerés vagy a félreismerés által jellemezhetően a szimbolikus erőfölénynek itt is megvan az a hatása, hogy azok, akiknek az alávetett identitás jut, legtöbbszörre hallgatólagosan, néha pedig kimondva elfogadják az identifikáció azon elveit, amelyek saját identitásukat meghatározzák.

Fontos az is, hogy ez a harc a tudományos hatalomért nem áll annyira magában, mint ahogy a benne résztvevők hinni szeretnék. Könnyedén bizonyítható, hogy a szakágak vetélkedésének nagy szakaszai megfelelnek (olyan közvetítőkön keresztül, mint például a kutatási szerződések) a kormány „területrendezési” vagy „regionalizációs” politikája különböző felrendelvényi módon a konkurrencia az addig szinte monopolhelyzetben levő földrajztudósok és a közgazdászok között, amikor a „régio” (a kifejezés közigazgatási értelmében — de van-e neki más?) érdekelni kezdte a közgazdászokat, akik Németországban August Lösch óta, az Egyesült Államokban a „regional science” hatására, végül Franciaországban a „területrendezés” divatjával „a regionális valóságra kezdték alkalmazni sajátos képességüket az általánosításra”, ahogy egy földrajztudós mondja, a szakmájával szinte kötelezően együttjáró „szerénységgel”.⁴ A szociológusok, akik a múltba nézéssel és lokalizmussal gyanúsítható etnológusokkal szemben a transzregionalizmussal, sőt a transznacionalizmussal jellemezték el magukat — és mennél jobban ügyeltek identitásukra, annál nyilvánvalóbb módon —, akkor bukkantak föl, amikor 1968-tól kezdve megjelentek az új típusú regionalista mozgalmak, amelyek a szerződés-politika segítségével lehetőséget nyújtottak a kutatóknak, hogy — amennyiben lazán újradefiniálja a résztvevő megfigyelést — az útítárs szerepében elemezhesse a mozgalmat.

E néhány megjegyzés, amely nem szándékszik egy módszeres elemzést helyettesíteni a különböző társadalomtudományok kapcsolatáról, elég arra, hogy emlékeztessen: a tudomány szándéka, tárgya (objekt), vagyis a legitim fölosztás monopóliumáért foly-

⁴ Hasznos anyagot találhatunk a hivatalos regionalizációs politikáról és a vitákról, melyek a politikai személyzet körében kísérték, valamint a regionalisták tevékenységének mibenlétéről P. Lagarde: *La régionalisation*, Paris, Seghers 1977. című munkájában.

⁵ E. Juillard: *La région, essai de définition*, *Annales de géographie sept-oct.* 1962. 483–499. Elemezni kellene azokat a stratégiákat, amelyeket a földrajztudomány helyezett szembe a közgazdaságtan bekebelezési próbálkozásaival. A közgazdaságtan *társadalmilag* erősebb és képes például empirikus megalapozást, sőt elméleti igazolást adni a földrajztudósok régiójának a területi érintkezés hatásainak statisztikai elemzésével (v.ö. J. R. Boudeville: *Aménagement de territoire et polarisation*, Paris, Ed. M. Th. Génin 1972. 25–27).

A szimbolikus harcok általános menetének megfelelően a földrajztudósok látszólag teljesen ellentétes stratégiák között oszlottak meg. (Mint például amikor a politikáció és a saját és allógen tradíciók szinkretikus kumulációja eszközeivel irredentista módon visszautasították mind a régiók tájfogalmát, mind a közgazdászok *funkcionális tér* fogalmát. Valójában azonban mindannyian az uralkodó definíciót fogadják el egyenes vagy megfordított formájában.

tatott vetélkedés benne van a tudomány szubjektumában (sujet), vagyis magában a tudományos mezőben és az ott szorgoskodókban. Ez persze egyáltalán nem jelenti azt, hogy ez a tény világosan jelen volna a kutatók tudatában (sőt inkább az ellenkezője igaz). Márpedig a társadalomtudomány, amely osztályozni kénytelen a megismerés érdekében, csak akkor reménykedhet abban, hogy ha meg nem is oldja, de legalább korrekten módon közelíti meg a társadalmi osztályozások problémáját, és megismerheti mindazt, ami a tárgyában már osztályozások eredménye, hogyha az osztályozások igazságait kutatván a saját osztályozásainak igazságáról szóló tudatot is a tudományos vizsgálódás részévé teszi. Ez azt jelenti, hogy a legkevésbé itt spórolhatja meg a gyakorlati logika és a tudományos logika közötti kapcsolat elemzését.⁶ Példa lehet az a kavardás, ami a régió és általánosabban az „etnikum”, „etnicitás” fogalmi körül támadt a vitákban. (Ezek a tudóskodó megnevezések szerves körülményei a „faj” fogalmának, ami pedig a gyakorlatban még mindig jelen van.) A zavar egyrészt abból az igyekezetből fakad, hogy a józan ész kitüntetett vagy megbélyegző kategóriáit a logika-bírálatának vessék alá, és a mindennapi létkezés gyakorlati elvei helyébe a tudomány-logikailag ellenőrzött és tapasztalatilag megalapozott ismerveit tegyék. Így aztán könnyen elfelejtődik, hogy a gyakorlati osztályozásoknak mindig *gyakorlati szerepük* van, alkalmasint *társadalmi hatások* elérését célozzák. Másrészt pedig a tudományos kritikának leginkább kitett gyakorlati reprezentációk is (mint például a harcok regionalisták állításai az occitan nyelv egységéről) hozzájárulhatnak annak *megteremtéséhez*, amit látszólag leírnak — vagyis az az *objektív valóság* lesz belőlük, amelyhez őket magukat viszonyítja az objektivisták kritika, hogy föltárja ellentmondásaikat és tévedéseiket.

Egyáltalán: a „regionális” vagy „etnikai” identitás „objektív” ismerveit kereső kutatás nem feledtetheti, hogy a társadalmi gyakorlatban ezek az ismervek (mint például a nyelv, a dialektus vagy a kiejtés) a *mentális reprezentáció* tárgyai, vagyis ezek alapján lehet észrevenni, értékelni, megismerni és elismerni, ezt ruházzák föl a cselekvők érdekeikkel és előfeltevéseikkel. De ezek képezik a *tárgyi reprezentáció* alapjait is, ami dolgokat jelent (emlékmák, zászlók, jelvények), de tetteket is és a szimbolikus manipuláció olyan stratégiáit, amelyeknek célja, hogy mások fejében alakítson ki (mentális) reprezentációt ezekről a tulajdonságokról és hordozóikról. Másképpen szólva: azok a tulajdonságok, amiket az objektivisták etnológusok és szociológusok összegyűjtnek, míhelyt a gyakorlatban való előfordulásukat megfelelően érzékelik és értékelik őket, rögzítve jelekként, jelvényekként vagy stigmákként kezdenek működni. Mivel ez így van és mivel ezt senki sem hagyhatja figyelmen kívül a társadalmi közegben, ezért az (objektíve) szimbolikus tulajdonságok, még a legnegatívabbak is, fölhasználhatóak hordozóik anyagi, sőt szimbolikus érdekei érvényesítésében.⁷

⁶ Annak kapcsán, hogy milyen a viszony a földrajztudósok régiófogalma és a gyakorlatban működő, különösen pedig a regionalista szövegekben előforduló régiófogalom között, föl lehetne eleveníteni a másutt végzett elemzéseket a gyakorlati rokonság és a genealógiában rögzített elméleti rokonság eltérésének témakörében (vagy a mitikus oppozíciók elméleti sémája és a rituális akciók gyakorlati sémája témájában), és azokat, amelyek a jelentős különbség nemtudásának tudományos következményeivel foglalkoznak. (v. ö. P. Bourdieu: *Le sens pratique*, Paris, Ed. de Minuit 1980, 59–60).

⁷ A jelképek ökonómijáról szóló adekvát gondolkodás nehézsége jól látszik például abban a tényben, hogy egy olyan szerző (O. Petterson: *Context and Choice in Ethnic Allegiance: A Theoretical Framework and Caribbean Case Study in Ethnicity, Theory and Experience*, ed. by N. Glazer és D. P. Moynihan, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1975. 305–349).

Csak úgy lehet megérteni az osztályozásoknak ezt a sajátos harcát, mint amilyen az etnikai vagy regionális identitás meghatározásáért folyó harc, ha meghaladjuk azt a szembeállítás, amit először maga a tudomány állított föl azért, hogy szakítsa a spontán szociológia kezdetleges fogalmaival. A *realitás és a reprezentáció*, vagyis a *valóság és annak társadalmi megjelenítése* közötti szembeállításra gondolunk. A megértés céljából tehát a valóságba bele kell értenünk a valóság társadalmi reprezentáció-ját, pontosabban ezen reprezentációk harcát. Ezek a megjelenítések nemcsak *mentálisak*, hanem olyan társadalmi megnyilvánulások, amelyek a *mentális képeket* akarják manipulálni (esetleg valóságos képviselők, amelyeknek az a feladata, hogy a reprezentációkat olyan megnyilvánulásokként szervezzék, amelyek képesek megváltoztatni a mentális reprezentációkat).

Azok a harcok, amelyek az etnikai és regionális identitás körül, tehát olyan tulajdonságok (jelvények vagy stigmák) körül folynak, amelyek az *eredet helyéhez*, azon keresztül magához az *eredethez* kapcsolódnak, és olyan tartós jegyekhez, amelyek vele kapcsolatosak — mint például a kiejtés —, saját esetei az osztályozásért folyó harcoknak. A harc célja olyan hatalom kizárólagos birtoklása, amelyből lehetséges láttatni és elhíttetni, megismertetni és elismertetni, egyszóval kikényszeríteni a társadalmi világgal felosztásának legitím definícióját, az által pedig *csoportokat teremteni és csoportokat megszüntetni*. A harcok tétje olyan hatalom, amely kikényszerítheti a társadalmi világgal egyfajta szemléletét (vizíóját) a fölosztás (divízió) elvei által. Mikor pedig ezeket az elveket sikerül elfogadtatni egy csoport egészével, akkor az elvek létrehozják a *jelentést és a jelentésről való közmegegyezést* különösen a csoport azonosságáról és egységéről, ez pedig már a csoport azonosságának és egységének ténye. A tartomány (*regio*) szó etimológiája Emile Benveniste leírása szerint elvezet a divízió elvéhez, a *diacrisis* mágikus (tehát tisztán társadalmi) aktusához, mely „rendeleti” úton döntő szakadást eredményez a természetes folytonosságban (a tér tartományai vagy akár a korok, a nemek stb. között). A „*regere fines*” aktusa, vagyis „*egyenes vonalakkal meghúzni a határokat*”, elkülöníteni a „belső” a külsőtől, a megszentelt királyságot a profán királyságtól, a nemzeti területet az idegen területtől, „*vallásos*” aktus, amelyet a legmagasabb tekintéllyel fölruházott személy, a király (*rex*) hajt végre, akinek a „*regere sacra*” a dolga, vagyis az, hogy rögzítse a szabályokat, amelyek létrehozzák azt, amit elrendelnek, előrejelezze a létrehozás értelmében azt, ami ki lett mondva, tekintéllyel beszéljen, a szó hatalmával véghez vigye azt, hogy eljőjön az eljövendő.⁸ A *regio* és határai (*fines*) csak kövületei annak a hatalmi aktusnak, amely elhatárolja az országot, a territóriumot (ennek is *fines* a neve), kikényszeríti a határok és a territórium ismert és elismert legitím definícióját (a *fines* szó egy másik értelme), röviden szólva a társadalmi világ legitím fölosztásának (divízió) elvét. Megfelelő autoritással állítani egy igazságot, melynek törvényereje van, ez jogi aktus, de egyben megismerési aktus is, amely, mint minden szimbolikus hatalom, az elismertségen alapszik és létrehívja azt,

aki szinte kivételképpen elkerüli az ebben a témakörben oly gyakori kulturalista idealizmust, helyet ad az „etnikai” vonásokkal való stratégiai manipulálásnak és leszűkíti az ezen stratégiák elvei iránti érdeklődését a dolog szűken vett gazdasági oldalára, nem véve tudomást ily módon mindarról, ami az osztályozás harcában a szimbolikus tőke maximalizálására irányuló törekvéseknek engedelmessékedik.

⁸ E. Benveniste: *Le vocabulaire des institutions indo-européennes*, II. Pouvoir, droit, religion, Paris, Ed. de Minuit 1969, 14–15. (és a *krainain* mint a jóslás hatalma kapcsán is, 41.)

amit kimond. (Az *autoritas*, ahogyan erre szintén Benveniste emlékeztet, az *auctor** alkotóképesége.)⁹ Akkor is, ha nem tesz egyebet, minthogy kimondja autoritással azt, ami van; akkor is, ha megelégszik azzal, hogy kijelentse azt, ami létezik, az *auctor* máris változtatott a dolgokon: azzal a ténnyel, hogy tekintéllyel mondta ki, vagyis mindenki előtt mindenki nevében, nyilvánosan és hivatalosan kiragadta az önkényességéből, szentesítette, megszentelte, fölszentelte, a létezésre méltóvá tette, úgy is mint a dolgok természetének megfelelő „természetes” dolgot.

Ma már senki sem állítja, hogy vannak olyan ismervek, amelyekre „természetes” osztályozásokat, „természetes” határokkal körbevett „természetes” tartományokat lehetne alapozni. A határ sohasem lesz más, mint egy fölosztás eredménye, amelyről azt mondjuk, hogy többé vagy kevésbé van alapja a „realitásban”, aszerint, hogy az elemek, amelyeket tartalmaz, többé vagy kevésbé számos és jelentős hasonlóságot mutatnak egymás között (persze mindig lehet vitatkozni a taxonómia által hasonlóknak nevezett nem azonos elemek variációjának határértékén). Mindenki megegyezik abban a megfigyelésben, hogy a különbözők elképzelhető ismervek (nyelv, település, kulturális sajtóságok) alapján kihasított tartományok soha nem vágnak egybe tökéletesen. De ez még nem minden: a „valóság” ezúttal keresztül-kasul társadalmi, és a „legtermészetesebb” osztályozások is olyan vonásokon alapszanak, amikben semmi természetes nincs, hanem nagyrészt önkényes kényszerítések eredménye; vagyis a legitim elhatárolásért folyó csaták mezején egy előzőleg fönnállott erőviszony következménye. A határ, a kijelölés jogi aktusának ez a terméke ugyanannyira létre is hozza a kulturális különbségeket, mint amennyire maga is ilyen különbségek eredménye: elég arra gondolnunk, mit tesz az iskolarendszer a nyelv tekintetében és máris látjuk, hogy a politikai akarat szétrombolhatja azt, amit a történelem létrehozott.¹⁰ Így a tudomány, mely azzal büszkélkedik, hogy ő ajánlja a leginkább valóságra alapozott ismerveket, jól teszi, ha nem felejt el, hogy nem tesz egyebet, minthogy az osztályozások harcának egy állapotát rögzíti, tehát szimbolikus és anyagi erőviszonyok pillanatnyi állását olyanok között, akik az osztályozásnak ezzel vagy azzal a módjával kötelezték el magukat és akik éppen úgy, mint maga a tudomány, gyakran hivatkoznak a tudomány autoritására, hogy realitásban és racionalitásban megalapozzák a maguk önkényes felosztását, amit el akarnak fogadtatni.

* A szerző leleményes szójátéka: *autoritas* latinul azt jelenti, hogy hatalom, tekintély; *auctor* pedig azt, hogy szerző, író (a ford.).

⁹ E. Benveniste, i. m. 150–151.

¹⁰ A kulturális különbözőség valószerűleg a kumulatív differenciáció történelmi dialektikájának a terméke. Ahogy azt Paul Bois kimutatta a Nyugat parasztjaival kapcsolatban, akiknek a politikai választásai ellentmondtak a választási földrajznak, a régiót nem a tér teszi; hanem az idő, a történelem. (P. Bois: *Peasants de l'Ouest. Des structures économiques et sociales aux options politiques depuis l'époque révolutionnaire*. Paris – La Haye, Mouton 1960.) Hasonlóan lehetne példának hozni a berber „régiokat”, amelyek eltérő történelmi adottságaik miatt elég „különbözők” voltak az arab „régioktól” ahhoz, hogy a gyarmatosítók más eljárásokat alkalmazzanak (pl. az iskoláztatás terén). Ezek az eltérő eljárások természetesen megerősítették azon különbségeket, amelyek ürügyül szolgáltak bevezetésükhöz és újabbakat is szültek (például a Franciaországba való emigrálás tekintetében) és így tovább. Még a földrajztudósok számára oly kedves „táj” és „talaj” is örökség, társadalmi meghatározottságok történelmi terméke. (V. ö. C. Reboul: *Déterminants sociaux de la fertilité de sols, Actes de la recherche en sciences sociales* 17–18, nov. 1977, 85–112. – Ugyanebben a logikában, és a „táj” fogalmának naiv „naturalista” használatát mellőzve kellene elemezni az „elsivatagosodás” társadalmi tényezőit.)

A regionalista beszéd performatív: legitimként akar elfogadtatni egy új határdefiníciót, meg akarja ismertetni az így lehatárolt tartományt az uralkodó és legitim határmegvonás ellenében, amely ezt nem veszi figyelembe. A kategorizáció aktusa, amikor sikerül elfogadtatnia magát vagy amikor egy már elismert autoritás gyakorolja, önmagában is hatalmat jelent: az „etnikai” vagy „regionális” kategóriák éppen úgy, mint a rokonságiak, valamely realitást intézményesítenek, felhasználva a *reveláció* vagy a *konstrukció* hatalmát, mely a *beszédben* való *tárgyasuláson* (objektíváción) keresztül valósul meg. Ha elkézdik „occitannak”¹¹ nevezni azt a nyelvet, amit azok beszélnek, akiket nyelvük után szintén „occitan”-nak kezdenek nevezni (bár igazából senki sem beszélte ezt a nyelvet, mert az nem egyéb, mint sok-sok igen különböző nyelvjárás együttese), és ha „Occitaniának” kezdik nevezni a területet, ahol ezt a nyelvet beszélik, evel is úgy téve, mintha Occitania „tartományként” vagy „nemzetként” létezne (az összes történelmi implikációval együtt, amit ezek a fogalmak az adott pillanatban magukba foglalnak, tehát ha a szó fizikai tér értelmében is tartományként kezdik kezelni ezt a területet), akkor ez az egész már nem pusztá, hatástalan fikció.¹² A társadalmi varázslás aktusa, amely abban áll, hogy létrehozza a megnevezett dolgot: sikerülhet, ha az, aki ezt végrehajtja, képes elismertetni a szavának azt a hatalmat, amit átmenetileg vagy véglegesen bitorol, amivel kikényszerítheti a társadalmi világ új szemléletét (vízió) és új fölosztását (divízió): *regere fines, regere sacra* szentesíthet egy új határt. A performatív beszédnek, amely azt akarja, hogy amit kimond, az meg is legyen, már magában a kimondás aktusában, a hatékonysága arányos a kimondó hatalmával: „Mégengedem, hogy elmenj” – ez a formula eo ipso csak akkor engedély, ha kimondójának meg van engedve, hogy engedélyezzen, hatalma van az engedélyezésre. De a beszédben lezajló tárgyasulás tudati hatása nemcsak attól függ, hogy a beszélő elismerésben részesül-e, hanem attól is, hogy a beszéd, mely a csoport számára megjeleníti annak identitását, mennyire megalapozott a megcélzott csoport tárgyi valóságában, vagyis hogy milyen hitet és elismerést fűznek hozzá a tagok; de egyúttal a csoport közös gazdasági és kulturális javaiban is, mert csakis akkor jön létre kapcsolat e javak között, ha azt a tulajdonosok határozottan helyesnek érzik. A csoportként éppen létrehozandó csoport fölötti hatalom nyilván olyan hatalom, mely úgy csoportteremtő, hogy rákényszerít közös szemléletet és fölosztási elveket, azaz egységes szemléletet az azonosságáról és azonos szemléletet az egységéről.¹³ Mivel az identitásért – ami tulajdonképpen a mások által való észrevétel és elismertetés által létezik – folyó csaták tétje a percepció és a percepciók kategóriák elfogadtatása, érthető, hogy akár csak a művészeti mozgalmakban a *kiáltvány* (manifeste), a regionalista és nemzeti-

¹¹ Az „occitan” melléknév és ennek következtében az „Occitania” főnév újkeletű és csinált szavak (a langue d'oc – lingua occitana – latinizálásából), melyek olyan művelődéseket jelentenek, amelyek jelenleg csak papíron léteznek.

¹² Valójában ez a nyelv maga is társadalmi *csináltmány*, mely a differenciák iránti szándékos indifferenciának köszönhető létét, és amely a „régio” szintjén újratermeli az egységes nem önkényes kikényszerítést, vagyis azt, ami ellen a regionalizmus föllép. Nem tudna a nyelvhasználat valóságos elvívő válni, csak módszeres rákényszerítéssel, vagyis ugyanúgy, ahogy a franciát elterjesztették.

¹³ Mint ahogy egy más helyen megpróbáltam kimutatni (v. ö. P. Bourdieu és L. Boltanski: *Le fétichisme de la langue, Actes de la recherche en sciences sociales*, 4, 1975, 2–33.), a republikánus iskola megalapítói nyíltan azt a célt tűzték maguk elé, hogy többek között a „nemzeti” nyelv kötelezővé tételével el kell sajátítani egy közös észlelési és értékelési kategóriarendszert, amely képes megalapozni a társadalmi világ egységes szemléletét.

ségi mozgalmakban is a *manifesztáció dialektikája* játszik fontos szerepet¹⁴; a szavak varázsereje abból fakad, hogy a mindenki színe előtti nyilvános megnevezés által létrehozott tárgyasulás és hivatalossá válás kiragadja a partikularitást az elgondolatlanból, sőt az elgondolhatatlanból (ez történik akkor, amikor egy megnevezhetetlen „tájnyelv” nyilvánosan használható nyelvnek jelenti ki magát). A hivatalossá válás a *manifesztáció* által jön létre, amely jellegzetesen mágiikus aktus (ez nem jelenti azt, hogy ne volna hatékony), mely által a gyakorlatban létező, virtuális, ismeretlen, letagadott csoport láthatóvá teszi magát más csoportok és saját maga számára, igazolva ezáltal ismert és elismert csoportként való létét, követelve az intézményesülést. A társadalmi világ szintén reprezentáció és akarat, és társadalmi értelemben létezni nem más, mint észrevéve lenni, méghozzá különállóként.

Tulajdonképpen nem kell választanunk a következő két dolog között: az egyik az objektivista döntőbíráskodás, amely a reprezentációkat minden értelemben a „realitáshoz” méri, elfelejtve, hogy pusztán a *felidézés* által ezek a reprezentációk be tudják hozni a realitásba azt, amit kinyilvánítanak. A másik a szubjektivista elkötelezettség, amely inkább a reprezentációkat részesíti előnyben és a szociológiát arra használja, hogy hamis dolgokat tudományosan igazoljon, hogy aztán a mozgalmárok könnyebben lépjenek át a realitás reprezentációjából a reprezentáció realitásába. Ezt az alternatívát úgy lehet kikerülni, hogy kutatás tárgyává tesszük, pontosabban, hogy számba vesszük a tárgy kutatásánál az objektivizmus és a szubjektivizmus alternatívájának objektív alapját, mert ez az alternatíva megosztja a tudományt, és lehetlenné teszi számára, hogy megragadja a társadalmi világ sajátos logikáját, azt a „realitást”, amely színhelye annak a szakadatlan harcnak, amely a realitás definiálásáért folyik. Egyszerre megragadni azt, *ami létesült (nem feledve, hogy csak a létező „léteért” és „nem-léteért” folyó küzdelem pillanatnyi eredőjéről van szó)*, és azt, *ami reprezentáció*, performatív kijelentés, amelynek célja létrehozni azt, amit állít; egyszerre rekonstruálni az objektív struktúrákat és a hozzájuk való viszonyt, például megváltoztatásuk szándékát; ez lehetőséget ad, hogy teljesebben értsük meg a „valóságot”, vagyis fölfogjuk és pontosabban előre láthassuk a benne rejlő lehetőségeket, vagy még pontosabban, azokat az esélyeket, amelyeket a különböző szubjektív célkitűzések számára objektíve nyújt.¹⁵

¹⁴ A mindenhol kimutatott kapcsolatot a regionalista és a feminista (meg a környezetvédő) mozgalmak között azzal magyarázhatjuk, hogy mivel mindégük a jelképi uralommal fordul szembe, etikai diszpozíciókat és kulturális kompetenciát várnak el résztvevőiktől (ez meg is nyilvánul a bevetett-akciókban); tehát elsősorban az értelmiségre és az új kispolgárságra számíthatnak. (V. ö. P. Bourdieu: *La distinction*, Paris, Edition de Minuit, 1979, spéct. 405–431.)

¹⁵ Ezenközben persze egyfolytában ki vagyunk téve annak, hogy cenzornak vagy cinkosnak néznek. Mielőtt az osztályozások harcának objektívalására törekvő tudományos szöveg elkezd működni az osztályozások harcának valóságában – ezt pedig csak úgy lehetne elkerülni, ha beilltanák nyilvánosságra hozatalát –, ha tehát elkezd működni mint *szentesítő szöveg*, mely saját engedélyezett létével mintegy engedélyezi, hogy ami van, az jogosan van, feltétlenül kritikusként vagy *cinkosként* jelenik meg aszerint, hogy magát az olvasót cinkosi vagy kritikus viszony fűzi-e a leírt valósághoz. Így a *megmutatás* pusztán ténye működhet úgy, mint újjal mutogatás, vádolás (kategoresthai), vagy fordítva, mint láttatás és fölértékelés. Ez éppúgy érvényes a társadalmi kategóriákban való osztályozásra, mint a „tartományokat” vagy „népcsoportokat” létrehozókra. Mielőtt a szociológus belemegy abba, hogy *nyilvánosságra hozza* kutatási eredményét, máris kitétte magát annak, hogy fölruházzák (attól függően, hogy mekkora elismerésben részesül) a római *cenzor* szerepével, aki a *cenzusért* (személyeknek kiszabott érték és rang „helyes közértékeléséért”) (G. Dumézil: *Servius et la Fortune*, Paris, Gallimard, 1943, 188.) és később vagyonszerzésért (*recensement des fortunes*) felelős; vagy, ami a látszat

Most már jobban értjük, hogy miért szükséges teljesen kifejtetni a kapcsolatot ama harcok között, melyek a tudomány mezején folynak a legitim fölosztás jogáért és amelyek a társadalom mezején folynak (és amelyek sajátos logikájukból következően nagy szerepet adnak az értelmiségieknek). Minden „tárgyilagosságra” törekvő állásfoglalás egy régió, egy nemzetiség vagy egy társadalmi osztály jelenlegi, lehetséges, valóságos vagy előrelátható léte ügyében és egyúttal az ezt támogató reprezentációk által kifejezett intézményesülési szándékok ügyében nem más, mint igazolvány a dolog realitásáról, vagy ítélet a dolog utópikus voltáról. Minden ilyen állásfoglalás hozzájárul tehát az illető társadalmi egység létezési esélyeinek determinálásához.¹⁶ A fölosztásokat és azok szemléletét szentesítő tudományos beszéd szimbolikus hatása már csak azért is elkerülhetetlen, mert az ismeretért és elismertségért folyó szimbolikus harcokban az „objektívnek” mondott ismérvek, még azok is, amelyeket a tudósok ismernek, fegyverként használatosak: olyan vonásokat jelölnek, melyekre alapozni lehet szimbolikus tetteket, mozgósítani lehet egy valóságos egység vagy az egységben való hit érdekében (a csoporton belül és kívül egyaránt). Idővel a legitim identitást hangsúlyozó és sulykoló akciók segítségével (olyanokkal, mint amilyeneket az iskola és a hadsereg gyakorol) a hit elérheti, hogy valóban megszületik az egység. Röviden tehát: a tudomány „legsemlegesebb” ítéletei is hozzájárulnak magának a tudomány tárgyának a módosításához. Mielőtt a tartományi vagy nemzetiségi kérdést objektíve fölteszi akár csak egy nyugtalan kisebbség is (amely a gyöngeségből is hasznát húzhat, ha a *tanúságtétel* és a *provokálás* tisztán szimbolikus stratégiájával játszik, hogy jelképes vagy kevésbé jelképes visszavágásokat kapjon és ezzel de facto elismertesse magát), minden kijelentés a tartományról *érvként* működik, mely annak arányában, hogy milyen szélesen válik ismertté, kedvez vagy árt a tartomány elismertetésének és ezáltal létének.

Nem is olyan ártatlan az a kérdés, mely megosztja a tudományos világot, hogy a helytálló ismérvek rendszerébe csak az objektívnek mondott tulajdonságokat kell-e fölvenni (mint az eredet, a terület, a nyelv, a vallás, a gazdasági tevékenység stb.), vagy a szubjektívnek mondottakat is (mint az összetartozás érzése stb.), vagyis a valóság társadalmi megjelenítései (reprezentációi), melyek a társadalmi közegben a valóság megosztásáról születnek és hozzájárulnak a megosztás valóságához.¹⁷ Képzett-

ellenére ugyanazt jelenti, a zsdanovi cenzor szereplésével, aki az osztályozott személyeket arra az objektív igazságra redukálja, amelyet az osztályozás kijelöl számukra. (Ez az olvasat igen valószínű, hiszen ha le is írtuk, objektívtávk az osztályozások harcát, ez nem állítja meg őket. Bár az is igaz, hogy ha egyszer leírtuk a harcot, különösen abban a formában, ahogy az a tudományos mezőben történik, ez azt jelenti, hogy ki lehet szakadni annyira a legitim osztályozási elv meghatározásának monopóliumáért vívott harcból, hogy meg lehet érteni és ellenőrizni lehet a benne szereplő érdekekhez kapcsolódó hatásokat.)

¹⁶ Csakis a Dumézil-féle *cenzornak* a varázserejű *uctoritásra* való törekvését olvashatjuk ki (és ez jelen is van a szociológusi ambíciókban) a társadalmi osztályokról szóló kanonikus szövegek rituális elszavazásából (ezeket szintén rituálisan a statisztikai *censuszal* [összeírással] vetik össze), vagy az ambíció magasabb szintjén és kevésbé klasszikus stílusban azokból a proféciákból, melyek „új osztályokat” és „új harcokat” jelentenek be (esetleg a „régli osztályok” és „régli harcok” sorsszerű végét). Márpedig ez a két műfaj teszi ki a nagy részét az úgynevezett szociológiai termésnek.

¹⁷ A „tudósok” spontán irtózsza a „szubjektív” kritériumoktól megérne egy hosszú elemzést. Van részint a naiv realizmus, mely hajlamos semmibe venni mindent, amire nem lehet újjal rábökni. Van aztán az ökönmizmus, mely nem szívesen ismer el a társadalmi cselekvés számára más meghatározókat, mint amik láthatóan be vannak véve a materiális létfeltételekbe. Vannak

ségük és sajátos érdekeik hajlamossá teszik a kutatókat, hogy megtegyék magukat minden ítélet megítélőivé és minden kritérium kritikusaivá. Így azonban képtelenné válnak arra, hogy megragadják egy olyan harc sajátos logikáját, amelyben a reprezentációk társadalmi ereje nem föltétlenül arányos igazságértékükkel (azzal, hogy milyen fokon fejezik ki az anyagi erőviszonyokat az adott pillanatban). Valójában ezek a „tudós” mitológiák mint jóslatok megteremthetik saját igazolásukat, ha sikerül elfogadtatniuk magukat mint kollektív hiedelmet, és mozgósító erejüknél fogva megteremteniük saját megvalósulásuk föltételeit. A nemzetét vált régió visszatekintve úgy jelenik meg, mint – ahogy azt Durkheim mondta a vallásról – „jól meg-alapozott illúzió”. Az sem helyes azonban, ha a kutató lemond a megfigyelői distanciáról és maga is átveszi az ágensek reprezentációit. Az értekezés így elveszti eszközeit ahhoz, hogy leírja azt a játszmát, amelyben a reprezentáció és az alapjául szolgáló hit megszületik, és így maga sem lesz más, mint azon hitek létrehozásának egy tényezője, amelyeknek alapját és társadalmi hatásait le kellett volna írnia.¹⁸

az „axiológiai semlegesség” látszatához fűző érdekek: amelyek elkülönlítik a „tudóst” mozgalmától, és nem engedik belekeverni a „tudós értekezésbe” nem illendő kérdéseket és fogalmakat. Van végül és legfőképpen az a tudományos *becsületbeli kérdés*, mely arra hajtja a kutatókat, éspedig valószínűleg annál erősebben, minél kevésbé biztossáik a tudományukban és státuszukban, hogy minél több jelét adják annak, hogy *szakítottak* a józan ész reprezentációival. Ez szűkítő *objektívizmusra* itéli őket, s így tökéletesen képtelenek arra, hogy a közönséges reprezentációk valóságát a valóság tudományos reprezentációjába emeljék.

¹⁸ Elfogadhatjuk, hogy a szociológusokat mindaddig, amíg nem vetik alá saját gyakorlatukat szociológiai kritikának, a tárgyhoz való lehetséges viszonyulásukat a szubjektivista vagy objektivista pólushoz lökik olyan társadalmi erők, mint egyrészt tudományuk társadalmi hierarchiában elfoglalt pozíciójuk, vagyis a státusz szerinti kompetenciaszintjük, ami egy szociálisan hierarchizált földrajzi térben gyakran azt jelentheti, hogy centrális vagy lokális pozícióban vannak-e. Ez pedig különösen fontos tényező, ha tartományokról és regionalizmusról van szó. Másrészt a technikai hierarchiában elfoglalt helyük is lényeges: olyan ellentétes ismeretelméleti stratégiák, mint az elméleti ortodoxia őrzőinek dogmatizmusa és a mozgalomban való részvétel apostolainak spontaneizmusa, egyformán módot találnak arra, hogy semmibe vegyék a tudományos munka követelményeit, anélkül hogy közben lemondanának az *auctoritas* igényéről, amikor nem tudnak vagy nem akarnak megfelelni a tudomány követelményeinek, és köztük a *legiskolásabbaknak* (mint amilyen például a kanonikus szövegek használata). De igazodhatnak a tárggyal kapcsolatos közvetlen élményeik véletlene szerint az objektívizmus és a szubjektívizmus, a gyalázás és a dicséret, a misztifikált és a demisztifikált, a cinkosság és a szűkítő demisztifikálás között azért is, mert a problémát, vagyis a regionalizmus küzdőterének struktúráját objektívnak fogadják el helyett, hogy objektíválnak, vagy mert belebocsátkoznak a regionalista mozgalom irányát, jelentését megmondó, jövőjét megjósoló kritériumokról szóló vitákba anélkül, hogy megvizsgálják a küzdelem logikáját, mely éppenséggel a mozgalom jelentésének tartományi vagy nemzeti, haladó vagy reakciós, baloldali vagy jobboldali stb. meghatározására, e meghatározás kritériumaira fut ki. Mint a munkásmozgalommal való összevetésben: „Beszélhetünk-e ebben az értelemben nemzeti folszabadságról a regionalista mozgalom esetében? Az általam tanulmányozott esetekben a válasz negatív. Egyrészt a nemzeti követelés tartalma, amikor explicit formában fogalmazódik meg, leggyakrabban prekapiatalista társadalmi kapcsolatok megőrzésén, visszaállításán alapszik. Ez egyébként történhet az öngazdáltság jelszáva alatt, mely ebben az összefüggésben tagadja a termelés és csere rendszerének jelenlegi rendszerét... Tudom, hogy e mozgalom népi bázist akarnak teremteni maguknak, de Languedoc tartomány esete, melyről Louis Quééré írt, azt mutatja, hogy a kisgazdák mozgalma később kezdte használni a regionalista jelszavakat, mint a nemzetiségi ideológiát megteremtő értelmiségiek, sőt alkalmasint velük szembeállítva. Vajon leértékeljük a regionalista mozgalmakat, ha így beszélünk róluk? Nem, csak éppen belátjuk, hogy a harcok tétjét nem az határozza meg, hogy a képviselők mit mondanak, hogy a jelentésük máshol van, hogy a társadalmi fejlődésre gyakorolt végső hatásuk messze van attól, hogy mi a követelések kimondott tartalma.” (R. Dulong: *Intervention, Deuxième rencontre européenne sur les problèmes régionaux*, sokszorosítva Paris, MSH 1976.) „Az alapprobléma tehát az, hogy mik azok az ismérvek, amelyek hitelesítik a mozgalomnak ilyen vagy olyan társadalmi jelentését.” (L. Quééré *id. mű.*: 63. Előlvashatjuk a 67. és 68. oldalt is, ahol a szerző már-már objektíválja a részvétel és az objektívizmus alternatíváját.)

Röviden itt is arról van szó, hogy ki kell kerülni az „objektív” ismérvek „demisztifikáló” rögzítésének és a reprezentációk és akaratok misztifikáló és misztifikált igazolásának alternatíváját, hogy együtt lehessen tartani azt, ami a valóságban együtt van: egyfelől az objektív osztályozásokat, amelyek inkorporáltak vagy objektíváltak, néha intézmény formájában (mint a jogi-határok), és az osztályozásokhoz fűződő tevékeny vagy kinyilvánított viszonyt, és különösen azokat az egyéni és kollektív stratégiákat (pl. a regionalista követelések), amelyekkel a szereplők saját anyagi vagy szimbolikus érdekeik szolgálatába akarják állítani, konzerválni vagy megváltoztatni akarják az osztályozásokat. Másfelől együtt kell kezelni az objektív erőviszonyokat, melyek materiális vagy szimbolikusak; a gyakorlati sémákat, amelyek implicitek, konfúzusak és többé-kevésbé ellentmondások, és amelyek segítségével a szereplők (agents) osztályozni tudják a többi szereplőket, értékelni tudják pozícióikat ezekben az objektív viszonyokban csakúgy, mint a saját magukról szóló prezentációk és reprezentációk szimbolikus stratégiáit, amelyeket szembeállítanak mások (róluk szóló) osztályozásaival és reprezentációival.

Egyszerűen el kell üznünk a *regere fines* és a *regere sacra* regáliáival fölruházott „királyi tudomány” ördögét, mely arról álmodozik, hogy elrendelheti az egységet vagy az elválasztást, s csakis így választhatjuk a tudományos vizsgálódás tárgyának magát azt a játszmát, amelyben eldől a megszentelt határok meghűzésének hatalma, a világ szemlélése fölötti isteni hatalom; ahol nincs más választása annak, aki játékban akar maradni (és nem elszenvedni az eredményt), mint misztifikálni vagy demisztifikálni.¹⁹

SZIMBOLIKUS URALOM ÉS REGIONÁLIS HARCOK

A regionalizmus (vagy a nacionalizmus) csak egyik fajtája a tisztán szimbolikus harcoknak, melyekben egyénileg, szétszórott állapotban vagy kollektíve, szervezett formában vesznek részt a küzdők és amelyek tétje szimbolikus vagy gazdasági előnyök és erőviszony megőrzése vagy megváltoztatása; vagy úgy is fogalmazhatjuk, hogy a társadalmi identitás (objektív vagy szándékolt) szimbolikus kifejeződéseihez kapcsolódó anyagi vagy szimbolikus áruk képzését érintő szabályok megőrzése vagy megváltoztatása. Ehhez a harchoz, mely a legitim értékelés kritériumaiért folyik, a küzdők hatalmas

¹⁹ A marxista kutatást a nemzeti vagy tartományi kérdés terén valószínűleg mindjárt kezdetben leblokkolta az internacionalista utópizmus (melyet egy naiv evolúcionizmus támasztott alá) és az ökonomizmus együttes hatása, nem is szólva a pillanatnyi stratégiai munkálkodások hatásáról, melyek gyakran előre meghatározták a gyakorlat felé forduló „tudomány” ítéleteit. (Amelyből hiányzik a tudomány tudománya és a gyakorlat és a tudomány kapcsolatának igazi tudománya is.) Ezen tényezők hatékony volta kétségkívül jól látszik abban a jellegzetesen performatív tételben, hogy az „etnikai” vagy nemzeti szolidaritásnak – a tények által sokszor megcáfolt – elsőbbsége van az osztályszolidaritással szemben. De a képtelenség ennek a *problémának* (mely ugyanúgy, mint a térbeli vagy a társadalmi és geneológiai viszonyok primátusa fölvetődik, és eldől a történelemben) a *historizálására*, és az állandóan hangoztatott teoreticista igény arra, hogy kijelöljék az „életképes nemzeteket”, vagy hogy kidolgozzák a nemzeti identitás tudományosan igazolt ismérveit (v. ö. G. Haupt, M. Lowy, C. Weil: *Les marxistes et la question nationale*, Paris, Maspero, 1974) úgy tűnik, közvetlenül függ attól, hogy a kormányzás és az uralkodás kincstári intenciója milyen fokon irányítja a határok királyi tudományát. Nem véletlen, hogy éppen Sztaín a legdogmatikusabb és *legesszencialistább* nemzeti definíció szerzője.

érdekeket fűznek; olyan életbevágó érdekeket tehetnek kockára, mint személyük értékét, mely társadalmilag a szociális identitást jelenti.²⁰

Amikor a szimbolikus erőviszonyok alávetettjei egyénileg szállnak harcba (így szokott lenni a hétköznapi élet interakcióiban), akkor nincs más választásuk, minthogy elfogadják (beletörődve vagy kihívóan, alávetve vagy lázadva stb.) identitásuk uralkodó definícióját vagy hogy megpróbáljanak asszimilálódni. Ez utóbbi azonban bizonyos munkát tétel: el kell tüntetni minden stigmára emlékeztető jelet (az öltözködésben, az életstílusban, a kiejtésben stb.) és színlelési stratégia vagy blöff segítségével ki kell alakítani egy olyan énképet, amely a lehető legközelebb áll a legitim identitáshoz. Szemben ezekkel a stratégiákkal, melyek az uralkodó identitásnak, tehát az azt legitimáló ítéleteknek az elismerését jelentik, a kollektív harcok, melyek a szimbolikus erőviszonyok fölforgatásáért folynak, nem letörölni akarják a stigmatizált vonásokat, hanem fölforgatni azt az értékrendet, amely stigmatizálttá teszi őket és el akarják fogadtatni, ha nem is új fölosztási elveket, de a régi elveken belül új előjeleket. Ez lépés az autonómia felé a hatalomnak abban az értelmében, hogy saját érdekeiknek megfelelően tudják meghatározni a társadalmi világ definícióját. (A *nomosz*, a törvényes felosztás, törvényes kiosztás, a törvény, a *nomosz*hoz kapcsolódik, ami annyit tesz, hogy törvény szerint elosztani. Ha a harc tétjeként nem is lehet megszerezni a nyilvánosan és hivatalosan hirdethető, elismertethető legitim identitást [nemzeti identitás] minden szimbolikus hasznát, az a negatív haszon is haszon azonban, ha legalább azt sikerül elérni, hogy a csoport ne legyen kitéve annak, hogy a legkedvezőtlenebb ismérvek alapján értékeljék mások vagy saját magát kelljen így értékelnie; ami nagy megpróbáltatás, olyan, mint a szegény, a féltékenység vagy például a múlt eltüntetése a folytonos *javítgatás* erőfeszítései arán.) A szimbolikus uralom és megfélemlítő hatásai elleni szimbolikus forradalom tétje, a közfelfogással ellentétben, nem egy identitás meghódítása vagy visszahódítása, hanem annak a hatalomnak a kollektív újraválasztása, amely a saját identitás alkotó és értékelő elveiről dönt. Erről mond le az alávetett mindaddig, amíg elfogadja, hogy letagadják vagy hogy magamagát letagadja (és kitagadja sajátjai közül azokat, akik nem akarják vagy nem tudják megtagadni önmagukat), hogy elismertesse magát.²¹

A stigma előhívja a stigma elleni lázadást. Ez a stigma nyilvános követelésével kezdődik, mely így jelvényé válik — a „black is beautiful” paradigma szerint —, és azzal végződik, hogy (a többé-kevésbé teljesen) a stigmatizáció társadalmi és gazdasági hatására létrejött csoport intézményesül. Valójában a stigma adja meg a regionalista vagy nacionalista lázadásnak nemcsak jelképi meghatározóit, hanem a gazdasági és társadalmi alapjait is, vagyis a csoport egységesítő elveit és a mozgósítás tárgyát kiindulópontjait. Azok, akik azt hiszik, hogy a cionizmust is elfelhethetik azzal, hogy a rasszizmust elfeltélik, elfelejtik, hogy a cionizmus lényegében a rasszizmus történelmi terméke. (Azt is elfelejtik megkérdezni, hogy — amint az emigránsok kulturális identitását jogi föltételek nélkül elismerni akaró politikai fikciók mutatják — lehet-e biztosítani egy független állam garanciája nélkül egy eredetileg stigmára alapozó kulturális identitást.)

²⁰ Tudjuk, hogy az egyének és csoportok az osztályozási harcokba bevetik egész társadalmi lényüket, mindazt, ami meghatározza, hogy mit gondolnak magukról, hogy hogyan határozzák meg (azt, hogy „mi” szemben azzal, hogy „ők”, „mások”) mindazt, amihez szinte testi kötelekkel kötődnek. Ez magyarázza a kivételes mozgósító erejét mindannak, ami az identitást érinti.

²¹ Ilyen alternatíva elé kerülnek az elnyomott osztályok tagjai is, hiszen a gazdasági elnyomás majdnem elkerülhetetlenül szimbolikus elnyomással párosul.

Ez akkor is így van, ha ugyanakkor sajnálhatjuk, hogy a történelem egyfajta revánsa következtében éppen a föld és vér reakciós ideológiájának legfőbb áldozatai kényszerültek arra, hogy identitásuk megteremtése végett földet és nyelvet kreáljanak, amelyek általában objektív igazolásai az identitás követelésének.

Bármily távolinak tűnnek is ettől a terület nélküli nacionalizmustól a regionális követelések, azok azért ugyanúgy nem mások, mint a stigmatizációra való válasz, mely megteremtí az a területet, amelyből látszólag ered. És valóban a régió nem követelhetné létét, ha már nem létezne mint megbélyegzett tér, mint „provincia”, melyet a „központtól” való gazdasági és társadalmi (nem földrajzi) távolsága definiál, vagyis a főváros²² által konstruált anyagi és szimbolikus tökéltől való megfosztottsága.²³ Csak mivel létezik mint gazdasági és szimbolikus uralom által negative meghatározott egység, csak azért lehet, hogy az ott élők közül egyesek (a siker és a haszon objektív esélyeivel) megpróbálják kiharcolni a definíció megváltoztatását, a billoggyá vált bélyeg értelmének és értékének megfordítását. Csak azért válhat regionális követelésé az uralom bármely, akár gazdasági formája elleni lázadás.²⁴

Az univerzalista hitvallás, mely hajlik arra, hogy elutasítsa a nacionalista követelések partikularista és partikularizáló hatásainak elismerését, bár elismeri az autonómia követelését,²⁵ igazolást talál abban a tényben, hogy amint egyebek között a cionizmus sorsa, vagy a jurai kantonok (befejezetlen) autonomizálásának ellentmondásos hatásai mutatják,²⁶ az autodetermináció (önrendelkezés), amely nem egyéb, mint a heterodetermináció pusztá tagadása, csak újratermeli a stigmát — megfordított formában. A megkülönböztető jegyek egyszerű jelképi megfordítása révén eltörölni a stigmát, nem más, mint varázslás, bűbájosság, mely odáig is elmehet, hogy új határokat húz meg, amelyekben belül garantáltatik az ily módon meghatározott identitás legitimitása. A stigma valóságos eltörlése azonban föltételeznél, hogy annak az egész játszmának az alapjait lerombolják, amely kitermelvén a stigmát, megszűli a kizárólagos önkifejezésen alapuló rehabilitáció igényét, amely a stigma elvéből fakad; el kell tehát tűnniük azoknak a mechanizmusoknak, amelyek a szimbolikus uralom gyakorlását lehetővé teszik és együttál megszűnének a különbözőség követelésének objektív és szubjektív alapjai, hiszen ezeket is az uralom szűli.

A paradoxon éppen az, hogy mintegy kihívásként az univerzalista racionalizmus és az evolucionista ökonomizmus kombinációja ellen, mely a gazdaság egységesülésének

²² Az uralmi kapcsolatok tisztán politikai terét a hatalomnak és javának a földrajzi térben való elosztásának és a szereplő személyeknek ebben a térben való eloszlásának kapcsolata határozza meg; a javaktól és hatalmaktól való földrajzi távolság jó mutatója a hatalomnak.

²³ A „szülőföldön lakni” jelszó annak köszönheti mozgósító erejét — még a középosztály körében is —, hogy túl a gyökértelenség érzésén, a munkát keresőre kényszerített száműzetést a szimbolikus leértékelődés tapasztalata kíséri: a vidéki hátrányos megkülönböztetésben részesül, mert az uralkodó nyelvi piacon nem konform árut kínál. (Ebből következik az a jellegzetes funkció, amelyet az uralkodó piacon belül olyan oltalmazott alpiecok látnak el, mint amilyen például a postai csekkészletek alkalmazottainak Baszk-béarni Baráti Társasága.)

²⁴ Ebben a logikában meg lehet érteni, hogy az Észak—Dél-ellentét miért jelenik meg a tartománynyal és a regionalizmussal kapcsolatos attitűdökben: azokban a tartományokban ölt regionalista formát az uralom elleni harc és a gazdasági követelés, ahol a gazdasági uralom hatásait a legvilágosabban tetézik a szimbolikus uralom hatásai (stigmatizált tájszólás stb.).

²⁵ E. Hobsbawm: Some Reflexions on "The Break-up of Britain", *New Left Review*, 105, 1977, szept.—okt. 3—24.

²⁶ A. Charpillou: *Le Jura irlandizé*, Vevey, Bertil Galland, 1976.

világegyesítő hatásaként azt várta, hogy a nemzetek és a nacionalizmus el fog tűnni, ezek a mechanizmusok éppen az univerzalizáció kezdetének (mely történetileg a jakobinus tradícióban testesül meg) a terméke. Abban az értelemben, hogy a szeparatizmus tűnik az egyetlen reális eszköznek, amely szembeszállhat az uralommal, mely elkerülhetetlenül kialakul a jelképi és kulturális javak piacának egységesítésekor, míhelyt a termelők egy csoportja saját érzelési és értékelési normáit rá tudja kényszeríteni a többire. Ez jól látszik a nyelv esetében, ahol is az uralom minden megnyilvánulása a piac egységesítéséhez kötődik, amely egyáltalán nem szünteti meg a partikularizmusokat, hanem negatív stigmaként megbélyegzi őket.²⁷ Így az occitan regionalizmus valójában nem a különböző occitan nyelvjárásokból táplálkozik (melyek túl sokfélék és amúgy is kilúgozta, eltorzította őket az uralkodó nyelvvel való konfrontáció), hanem a dél-franciából, mely eléggé különbözik szintaxisban, szókincsben, de főleg jellegzetes kiejtésében a legitím franciától ahhoz, hogy ennek alapján rendszeresen lenézzék a tájszólás beszélőjét, akármelyik osztályba is tartozzék (bár a „helyes” kiejtésre való hajlám és képesség a társadalmi hierarchián fölfelé növekszik. Ez a legitím franciától való különbözőzés támpontjával szolgál a fajelmélet egy finom és álcázott formájának is [mely az Észak és Dél mitikus szembeállításán alapszik]).²⁸

A szimbolikus javak piacának megvannak tehát a maga törvényei és ezek nem azonosak az univerzális szubjektumok közötti univerzális kommunikáció törvényeivel. A nemzetek hajlama a végtelen osztozkodásra, mely minden megfigyelt meglepett, megérthető, ha látjuk, hogy a megkülönböztetés tisztán szimbolikus logikájában (ahol létezni nem csupán annyit tesz, hogy különbözni, hanem azt is, hogy elismertnek lenni törvényesen különbözöként, és ahol – másképpen mondva – az identitás valóságos létezése föltételezi a politikailag és jogilag garantált valódi lehetőségét arra, hogy hivatalosan kifejeződhessenek a különbség) tehát minden egységesítés, amely asszimilálja a különbözőt, egyúttal az egyik identitásnak a másik fölötti uralmát, az egyiknek a másik által való tagadását jelenti.

²⁷ P. Bourdieu és L. Boltanski: *id. hely.*

²⁸ Igen valószínű, hogy a társadalmi tőkéhez kötődő társadalmi előnyök direkt átadásán túl a legitím kiejtés nem elhanyagolható szerepet játszik abban a kiváltságban, hogy a Párizs környékén született vagy ott tanult személyek könnyebben jutnak be az uralkodó osztályba. (Ez a kiváltság csak növekszik a funkciók hierarchiáján fölfelé a püspököktől, prefektusoktól, tábornokoktól a minisztériumi igazgatókig, a pénzügyi biztosokig, a nagy társaságok vezérigazgatójág, akik mind a központi hatalom centrumában foglalnak helyet.) E hipotézist alátámasztja az a tény, hogy a párizsiak aránya (tehát azoké, akik Párizsban születtek vagy ott tartózkodtak hatodik osztályos korukban) a legjobb egyetemeken tanulóik között ugyanezen elv szerint nő (vagyis a következő rangsor szerint: École de P. et T. Mines de Saint-Étienne et de Saint-Cloude, Fontenay, Ulm, Sèvres, Agro, Mines de Nancy, Mines de Paris, Polytechnique és végül HEC, ENA, Science Po – ahol a hatodikos korokban párizsiaknak számítók aránya már ötven százalékos). Látjuk, hogy a legitím kiejtéssel járó haszon, mely része annak a tőkének, amelyet a fővárosi születés jelent, megkettőzi a magas társadalmi származás hasznát. A felsőoktatási intézmények közötti szembeméltolás még kiugróbb ha együtt kezeljük a szülők lakhelyét a hatodik osztályba lépéskor és a szociális származást: így az egyik oldalra azok az iskolák kerülnek, melyek diákjaik jelentős részét a párizsi burzsoázia köréből toborozzák, vagyis a Sciences Po, HEC, ENA és a Mines de Paris, míg a másik oldalra azok, melyek főleg a vidéki burzsoáziából toboroznak, tehát Ulm, Sèvres, Polytechnique és Agro. Mindez arra mutat tehát, hogy a Science Po, HEC és ENA növekvő súlya az uralmi pozíciókhoz való hozzájutásban hozzájárult a vidéki burzsoázia hátrányának növeléséhez. Ezek az iskolák, miközben azt a látszatot keltik, hogy univerzális válogatási szempontokat érvényesítenek, valójában azonban kiemelten jutalmazták a legitím habitus (vagyis a párizsi) legjellegzetesebb tulajdonságait (mint a kiejtés és valószínűleg még sok más jegyet), és ez nagymértékben hozzájárult a vidéki burzsoázia lemaradásának fokozódásához.

Szakítani kell tehát az (akár marxista, akár másfajta) ökonomizmussal, mely a regionalizmusban és a nacionalizmusban csak szenvedélyt, sőt valami beteges dolgot lát, mert mivel nem ismeri föl azt a hozzájárulást, amit a valóság reprezentációjával a cselekvők hozzáadnak a valóság fölépítéséhez, nem értheti meg azt a nagyon is valóságos hozzájárulást, amit a kollektív reprezentáció kollektív átalakítása hozzáad a valóság átalakításához. De azt sem szabad elfelejteni, hogy van a szimbolikus dolgoknak egy gazdasága, melyet nem lehet leszűkíteni a (szűkebb értelemben vett) gazdaságra, és hogy a szimbolikus küzdelmeknek nagyon is valóságos megalapozásuk és hatásuk van a (szűkebb értelemben vett) gazdaságban. Így aztán, amint Eric Hobsbawm nagyon jól rávilágít,²⁹ a gazdaság világméretűvé válása, amitől a nacionalizmusok eltűnését várhattuk volna, szabad folyást adhatott a szimbolikus megkülönböztetés logikájának létrehozva ezáltal a megengedő feltételeit egy szinte gazdasági korlátok nélkül való szeparatizmusnak. Valóban: a terület mérete, mely a (különösen marxista) teoretikusok számára ismérvként jött számításba az „életképes állam” meghatározásához (ez olyan államot jelent, mely elég széles és elég változatos piacot képes nyújtani és képes magát megvédeni külső támadásokkal szemben), nagyrészt elvesztette jelentőségét, mikor általános lett az államok (és nemzetek) függése a nemzetközi gazdaságtól és a transznacionális vállalatoktól. (Annál is inkább, mivel a nagy katonai hatalmak közötti egyensúly egyre inkább a kis országok védelmének a biztosítója.) Az új nemzetközi munkamegosztás nemcsak hogy nem ítéli halálra a kis izolált államokat, hanem igen jól alkalmazkodik ezekhez a hivatalosan önálló egységekhez, melyek képtelenek a külföldi tőkének korlátozásokat állítani (már csak azért is, mert a helyi hatalmak nyilvánvaló hasznot húznak abból, ha kiárusítják a függőségüket a nagy gazdasági hatalmasságoknak). De ezzel egy időben a beruházások térbeli eloszlása (melyet kizárólag a jövedelmezőség logikája szabályoz) és a hatalmak ebből eredő áthelyeződése előbb-utóbb az állam elleni lázadást bátoríthatja.

A regionalista harcok ökonomiájának meg kell határoznia azokat az elveket is, melyek szerint a regionalista harcok aktív vagy passzív cselekvőinek különböző kategóriái megoszlanak a helyi hatalom hívei és ellenfelei között. És bár minden megfigyelt egyetért abban, hogy az értelmiség meghatározó szerepet játszik abban a szimbolikus munkában, amely szükséges ahhoz, hogy szembe lehessen szállni a szimbolikus és kulturális javak piacát egységesítő erővel és azzal a mellőzöttséggel, amelyet ezek az erők rákényszerítenek a helyi nyelvek és kultúrák képviselőire, e megfigyelők azonban mégsem törekszenek soha elhelyezni az entellektüeleket a nemzet intellektuális mezőjében, ami pedig a tartományi és az országok közötti kapcsolat dolgában való állásfoglalásuk lényegét világíthatná meg. Akár a Rémi Ponton tanulmányozta regionalista regényírók esetében, akár a regionalista mozgalmak inspirálói esetében mindez arra vall, hogy a tartományi, a helyi, a provinciális oldalán való elkötelezettség lehetőséget ad azoknak, akik birtokosai egy szimbolikus és kulturális tőkének (amelynek határai gyakran a regionális stigmatizációnak tulajdoníthatók objektíve és majdnem mindig annak is tulajdoníthatódnak szubjektíve), hogy evel a nemzeti tőkével nagyobb jövedelmet szerezzenek, egy szűkebb piacon beruházzán azt, ahol a konkurrenciá gyöngébb.³⁰

²⁹ E. Hobsbawm, *id. hely.*

³⁰ Ezt a logikát a tudományos mezőben is megfigyelhetjük, ahol a tudományágak közötti hasadás teljesebb uralmat tesz lehetővé egy szűkebb területen: ilyen esetet ír le Ernst Kantorowicz, aki megmutatja, hogy a bolognai jogtudósok hogyan biztosították maguknak a 12. században a